

litque ea uti, et ideo obtineat dispensationem ad ducendam aliam, tunc enim probabile est non posse reverti ad priorem; nam per posteriorem extincta fuit, ut bene docet Sanc., lib. 8, disp. 22, n. 19.

10. *Secundum indicium renuntiationis impugnatur.*—Aliud exemplum est, si is qui dispensationem obtinuit faciat actum impossibilem cum usu talis dispensationis, vel valido, vel licito; ut si quis, postquam obtinuit dispensationem ad ducendam consanguineam, ducat aliam, tacite censetur renuntiare priori dispensationi: nam usus ejus non potest esse licitus, aut validus, subsistente alio matrimonio. Item, si quis post talem dispensationem circa matrimonium faciat votum castitatis, eo ipso censetur renuntiare dispensationi, cum non possit ea licite uti, stante tali voto. Sed neque sententia, neque exempla placent. Quia, licet actus sit impossibilis cum usu dispensationis, non est tamen impossibilis cum ipsa dispensatione, nec cum proximo ac per se effectu ejus, qui est ablatio impedimenti. Ut in priori exemplo, licet dispensatus ad contrahendum cum consanguinea contrahat cum alia, ista mortua, poterit consanguineam ducere cum qua fuerat dispensatus, quia jam fuit impedimentum ablatum, et non rediit propter prius matrimonium, quia nulla ratio talis reditus, nec causa ejus assignari potest, quia impedimentum semel ablatum a solo superiori habente potestatem iterum potest imponi. Imo, licet dispensatio non pervenisset ad secundum statum, etiam mandatum dispensandi non perisset propter prius matrimonium, sed posset qui indultum obtinuit illo uti post mortem primæ uxoris, quia delegatio per illud facta non fuit revocata, nec facta fuit sub tali conditione, aut temporis limitatione, ut supponimus. Similiter, in alio exemplo de voto, non est repugnantia intrinseca inter votum et dispensationem obtentam, seu effectum per se ejus: nam votum non restituit impedimentum quod dispensatio abstulerat; ergo quoad hoc non videtur habere locum renuntiatio tacita. Et idem cum proportionem est de mandato dispensandi, etiamsi in primo statu perseveret, quantum est ex parte renuntiationis. Nam aliunde probabile est in eo casu non posse delegatum dispensationem concedere, propter mutationem in rebus factam, ratione cujus jam esset subreptitia dispensatio, juxta dicenda capite sequenti. Unde in hoc differentiam aliquam invenio pro illo casu inter primum et secundum statum dispensationis; quando enim jam

est concessa dispensatio, facta permanet, etiamsi votum superveniat, unde, si quis voti dispensationem obtineat, licite uti poterit priori dispensatione matrimonii; imo, licet sine dispensatione voti contrahat matrimonium, et in hoc peccet, nihilominus matrimonium validum erit, quia impedimentum irritans fuit sublatum, et non rediit, ut diximus. At vero, si commissarius nondum dispensavit, nec licite, nec valide poterit dispensare, quia excedit terminos sui mandati, et aget contra intentionem mandantis, existentibus rebus in illo statu. Non tamen ideo existimandum est tunc fuisse per votum extinctam dispensationem, aut revocatam commissionem, sed impeditam: nam, obtenta dispensatione voti, licite et valide posset commissarius sua potestate uti, quia jam esset res ad priorem statum restituta, et ablatum impedimentum quod illam posset subreptitiam facere. Ergo per hujusmodi actus non satis ostenditur tacita renuntiatio dispensationis, sicut infra etiam ostendam, unum actum contrarium usui privilegii non esse sufficiens indicium tacite renuntiationis totius privilegii, neque id ex jure probari; ubi alia jura exponam. Nunc vero non obstat dictum c. *Veniens*, tum quia in eo non est sermo de renuntiatione dispensationis, seu privilegii, sed præscriptionis, tum etiam quia actus petendi privilegium et utendi illo, de quo ille textus loquitur, erat contrarius non solum usui præscriptionis, sed etiam ipsimet titulo præscriptionis, et ideo multo major erat præsumptio renuntiationis, præsertim in foro externo, de quo ibi est sermo.

11. *Tertium indicium renuntiationis dispensationis in foro tantum externo locum habere.*—Tertium indicium renuntiationis tacite esse solet, scindere instrumentum, seu indultum dispensationem continens. Quod quidem quoad forum externum erit magnum indicium voluntatis nolendi talem dispensationem, ac subinde renuntiandi jus illius, quia cum dispensatio non possit esse utilis in foro externo sine litteris authenticis, profecto qui illas voluntarie rumpit satis indicat animum renuntiandi. Nihilominus tamen in foro conscientie duo sunt attendenda, tam in hoc casu quam in cæteris. Unum est, an actio illa externa vere procedat ex animo renuntiandi: nam si desit hic animus, nunquam in conscientia amittitur dispensatio, propter quamcumque externam præsumptionem, quia veritas, quæ in conscientia attenditur, illi non consonat, et specialiter in prædicto casu, quia scriptura non

est de substantia gratiæ, ut in l. 8 ostendam. Aliud est, non sufficere animum cum signo externo ex parte renuntiantis, nisi accedat acceptatio principis dispensantis, quia solus ille potest vel superimponere vinculum legis per dispensationem ablatæ, vel revocare delegationem a se factam; tum etiam propter alia multa, quæ infra de privilegiis adducam. Hæc autem acceptatio debet ab homine fieri (ut sic dicam), quia non invenitur aliter in jure declarata, ut aliquando censi possit ipso jure facta. Propter quæ omnia censeo hanc tacitam renuntiationem moraliter loquendo non habere locum in dispensationibus, quia ut consummetur renuntiatio, oportebit ut factum indicans animum renuntiandi sit notum principi, et judicatum sufficiens signum voluntatis renuntiandi, et ut tale acceptatum, quæ omnia vix possunt moraliter concurrere. Et ob hanc etiam causam, licet rumpantur litteræ dispensationis ex animo renuntiandi, quamdiu a principe non est acceptata renuntiatio, potest dispensatum poenitere sui facti, et uti dispensatione in foro interno, vel pro externo obtinere novas litteras, ac si priores fuissent involuntarie amissæ, et illæ sufficient sine nova gratiæ concessione, quia renuntiatio, ut dixi, effectum non habuit.

12. Venio ad cessationem dispensationis propter cessationem causæ. Et, ut omittamus vulgarem distinctionem de causa finali et motiva, vel de causa principali aut secundaria, suppono sermonem esse de causa justificante (ut sic dicam) dispensationem, quia, illa non existente, dispensatio, etiam a principe data, non esset justa, et ab inferiori concessa non esset valida. Et ideo merito dubitatur an, cessante tali causa, cesset dispensatio, etiamsi concessa sit dum causa durabat. Nam videtur esse eadem ratio de concessione et de duratione, quia dispensatio debet esse justa, non solum cum fit, sed etiam quamdiu durat; ergo non potest durare nisi quamdiu durat causa justa; ergo ista cessante illa cessat. Nihilominus aliter respondendum censeo, si dispensatio solum existit in primo statu: aliter vero si ad secundum transiit, etiamsi ad tertium non pervenerit.

13. *Facultas dispensandi ex justa causa, cessante causa ante obtentam dispensationem, cessat; et redeunte causa, redit.*—Dico ergo primo: quamvis mandatum, seu facultas dispensandi concessa fuerit ex legitima causa tunc existente, si causa interim cessavit ante concessam dispensationem, cessat etiam usus talis facultatis,

nec potest, ex vi illius, actualis dispensatio juste aut valide fieri; si tamen causa rediret, etiam dispensatio posset concedi. Ratio prioris ac præcipuæ partis est, quia talis dispensatio in eo casu non esset justa; ergo esset contra intentionem principis dispensantis, seu delegantis; ergo etiam esset invalida. Hæc posterior consequentia clara est, quia talis dispensatio excederet facultatem et formam mandati, et consequenter esset nulla ex defectu potestatis. Prior item consequentia clara videtur, quia præsumi non potest principem velle concedere dispensationem injustam, aut ad hoc dare facultatem. Item quia ipse non vult dare tale mandatum, nisi supposita causa justa; ergo multo minus vult ut concedatur dispensatio deficiente causa justa. Atque hinc facile probatur primum antecedens, quia per mandatum dispensandi non est facta dispensatio, ut sæpe dictum est; ergo si postea fiat jam non existente causa justa, fit indebito modo, et sine legitima causa; ergo erit injusta. Confirmatur et declaratur, quia, si princeps ipse, rebus existentibus in illo statu, dispensationem concederet, male faceret; ergo etiam commissarius ejus injustam dispensationem concederet, et consequenter nullam, ut dixi. Quocirca, quando in hujusmodi mandatis apponitur vel subintelligitur conditio, *Si preces veritate nitantur*, non solum refertur ad tempus in quo dispensatio petitur et facultas conceditur (quod est manifestum), sed etiam ad tempus in quo dispensatio conceditur seu concedenda est, quia ut justum sit mandatum hoc totum necessarium est.

14. Altera vero pars assertionis ex dictis facile probatur, quia si cessatio causæ non fuit perpetua, et iterum redeat, jam tunc dispensatio etiam erit justa, ut contrario discursu facile probari potest; ergo nihil est propter quod non possit tunc esse licitus et validus usus prioris facultatis, et consequenter poterit esse valida dispensatio. Unde colligitur per talem cessationem causæ temporalem non omnino extingui mandatum illud, seu commissionem quæ per talem dispensationem fit, sed suspendi, ut exerceri non possit quamdiu causa cessat, quandoquidem, ut dixi, redeunte causa, dispensatio potest consummari, quod fieri non posset, si jurisdictio fuisset omnino sublata. Et confirmari hoc potest, quia deficiente causa, non possunt tempore dispensationis verificari verba rescripti et conditio in eis contenta; redeunte autem causa, vera interveniuntur; ergo, licet in priori tempore non

possit concedi dispensatio, poterit in posteriori ex vi ejusdem indulti, quia in eo non postulatur ut causa illa toto tempore duret, sed solum ut subsistat, quando datur dispensatio, quia illud sufficit ad justitiam dispensationis. Dices: ergo, licet in principio, quando fuit postulata et obtenta commissio dispensationis, causa non extitisset, si postea, cum de facto datur dispensatio, causa existat, id satis esset ut dispensatio esset valida. Respondeo negando sequelam, quia si in principio causa non existeret, dispensatio fuisset subreptitia, ac subinde invalida quoad ipsam delegationem, juxta dicenda in capite sequenti; et consequenter dispensatio postea subsecuta non posset esse valida, ob defectum potestatis in proximo dispensante, seu commissario. Secus vero est quando narratio in principio fuit vera: nam tunc delegatio valida fuit, et postea cessante causa non extinguatur omnino, nisi causa etiam perpetuo cesset. Et hæc doctrina circa hanc conclusionem explicata, ut censeo, est communis doctorum quos statim referam.

15. *Ad quem statum dispensatio pervenire debet ut licite possit exerceri.*—Dico secundo: si dispensatio ad secundum statum pervenit in quo vinculum legis simpliciter sublatum est, etiamsi causa cesset ante tertium statum, id est, ante executionem dispensationis, non cessat neque tollitur dispensatio, sed licitum est ea uti. Probatur, quia gratia dispensationis consummatur et perficitur in relaxatione legis, seu ablatione vinculi, aut impedimenti per legem introducti; ergo non revocatur propter cessationem causæ. Probatur consequentia, quia, licet causa postea cesset, nihilominus dispensatio manet justa et valida; ergo et effectus ejus permanet, quia ille effectus non pendet in suo esse a tali causa. Et confirmatur ac declaratur exemplis. Nam irregularis dispensatus ad ordines propter paupertatem propriam, vel parentum, vel propter indigentiam ministrorum Ecclesiæ, licet postea cesset illa causa ante susceptos ordines, nihilominus potest licite ordinari ex vi illius dispensationis, quia per illam fuit irregularitas simpliciter et absolute sublata, neque est unde redire valeat propter solam cessationem causæ, quia nec ab aliqua lege vel homine fit, nec est verisimile solum fuisse sublata quasi sub conditione, si causa illa duraret usque ad ordinum susceptionem. Talis enim restrictio ex forma dispensationis colligi non potest, nam absolute conceditur: neque est necessaria ad justitiam dispensationis, quia non tenetur dispensans

prævenire effectus contingentes et accidentarios; sed satis est quod eo tempore quo fit dispensatio habeat justam causam. Nam dispensator legis, sicut et legislator, non tenetur considerare rarum et contingentem eventum, sed ea quæ in plurimum accidunt; et ideo illa restrictio est nimis dura et scrupulosa: ergo admittenda non est.

16. Alioqui eadem proportionem dici posset in eodem exemplo, illum irregularem sic dispensatum, et jam ordinatum, cessante causa dispensationis, debere cessare ab usu ordinum, quod nemo dicet. Et sequela patet, quia etiam ille usus ordinum est effectus dispensationis, et quoad illum nondum fuerat consummata dispensatio usque ad tertium statum. Quod si dicas esse effectum remotum, et quasi per accidens, idem dici potest de ipsa ordinis susceptione; parum enim refert quod in ordine executionis propinquior sit ordinis susceptio quam usus ejus, quia in ordine intentionis usus est prior, et maxime intentus per dispensationem; ergo si talis usus absolute conceditur virtute dispensationis prius factæ, sive causa cessaverit, sive non, etiam potuit juste concedi absoluta facultas ad ordines, seu ablatio irregularitatis, quæ duret quoad omnem suum effectum, sive causa dispensationis duret, sive non. Quod si potest ita juste fieri, sine dubio ita fit, cum hoc sit magis conforme verbis dispensationum, ut dixi, et ad providentiam magis benignam et suavem pertinere videatur, ut dixi. Simile exemplum esse potest in dispensatione neophyti, verbi gratia, ut sit capax alicujus dignitatis aut beneficii intuitu virtutis seu honestorum morum quos revera habebat cum dispensatus fuit: nam, licet postea mutet mores et graviter peccet, non amittet dispensationem. Quis enim hoc dicat? Ergo cessante illa causa, etiamsi sola illa dispensationem justificaverit, non cessat dispensatio. Quod si dicas præexistentia merita potuisse justam causam conferre ad absolutam et permanentem dispensationem tribuendam, idem merito dici poterit quoties causa præsens prudenter judicatur sufficiens ad concedendam dispensationem simpliciter et absolute, prout de facto concedi solet in impedimentis matrimonii et in votis. Ex quibus possunt plura exempla et argumenta desumi ad hanc assertionem confirmandam, quæ latius prosequar infra libro 8, ubi similis quæstio de privilegio occurret.

17. Atque hanc sententiam videtur tenere Glossa in regul. *In argumentum*, de Regul. jur., in 6; et clarius Glos. in c. *Ex tua*, de Fil.

Presbyt., verb. *Irritare*, quatenus dicit dispensationem semel concessam non esse revocandam superveniente facto; ergo multo minus per se cessabit. Et idem sequitur Federic. 78; et Angel., verb. *Dispensatio*, n. 14, qui expresse id declarat de dispensatione data quæ nondum pervenit ad ultimum effectum; et idem habet Sylvest., verb. *Dispensatio*, q. 6, n. 11. Præterea idem sentit Panor. in c. *Post translationem*, de Renunt., n. 17, ait enim post jus acquisitum non cessare dispensationem, etiamsi causa cesset: est autem jus acquisitum per dispensationem, quæ jam contulit suum proximum et per se effectum, ut explicat, et sequitur Tiraq. in d. tr. *Cessante causa*, n. 92 et 94; et Gut., l. 1 Canon. qq., c. 15, n. 22, et l. 2, c. 15, n. 30 et n. 32; et plures pro hac sententia refert Sanc., l. 8 de Matrim., disp. 30, n. 13. Nihilominus vero ipse n. 14 contrariam opinionem sequitur, multos etiam referens; et varia fundamenta adducit quæ magis ad privilegium spectant, et ideo in loco citato expendantur. In præsentem vero, præcipuum fundamentum esse videtur, quia dispensatio, ut sit justa, necessario includit hanc conditionem, si causa perseveret, quando executioni mandanda est; alias iniquus esset dispensans, dans licentiam ad operandum contra legem, etiam sine causa. Et maxime hoc declaratur exemplo: nam dispensatio concessa alicui ad comedendum carnes in Quadragesima, propter specialem ægritudinem, cessabit quotiescumque in Quadragesima talis ægritudo cessaverit, quia aliter non esset justa dispensatio; ergo idem dicendum est in omni dispensatione.

18. *Dispensatio respectu totius Quadragesimæ non tota simul, sed successive est intelligenda.*—Sed, licet hæc sententia probabilis sit, assertio posita videtur satis secunda, et simpliciter probabilior, quia fundamentum positum parum cogit: negamus enim dispensationem simpliciter et absolute concessam, et statim habentem suum proximum et per se effectum, includere illam conditionem, seu limitationem, ut effectus non duret non durante causa; oppositum enim ostensum est. Unde etiam negamus dispensationem fore injustam nisi illam conditionem includat, ut etiam probavimus, quia causa præsens potest esse sufficiens ad tollendum vinculum vel impedimentum, ita ut semel ablatum non redeat, etiamsi contingere possit in rebus fieri aliquam mutationem. Ad exemplum vero, respondeo dispensationem illam non esse talem quæ simul et in præsentem tota fiat, quia materia ejus non est

indivisibilis, sed successionem habet. Nam lex jejunii quadragesimalis, licet per modum unius concipiatur, revera virtute est multiplex, et singulis diebus quasi novam obligationem imponit; et ideo dispensatio in illa lege non fit absolute tota simul, et virtute est multiplex dispensatio, et pro singulis diebus veluti singulæ dispensationes conceduntur, et unaquæque propriam causam pro suo tempore seu die requirit. Atque ita, quamvis in eo casu videatur dari simul pro tota Quadragesima, non ita datur ut statim auferat totum vinculum legis pro tota Quadragesima, sed ut successive illud auferat, prout successive obligaverit, si eadem ratio excusationis perseveret. Neque in illa materia potest aliter considerari causa justificans dispensationem, nisi ut habens tractum successivum cum ipsa lege, et ideo in talibus dispensationibus regulariter solet explicari illa conditio; quod si interdum non exprimitur, ideo est quia vel duratio causæ tanquam moraliter certa supponitur, vel quia ex qualitate materiæ tanquam nota relinquatur. Et idem est in similibus præceptis habentibus tractum successivum: secus vero est in dispensatione quæ statim tota simul conceditur, et habet quasi indivisibilem effectum, tollendo inhabilitatem et impedimentum, aut votum; nam illa simul habet totum effectum, et simul etiam habere potest causam propter quam absolute concedatur.

19. Aliæ quæstiones hic tractari poterant, nimirum, quando liceat uti dispensatione, scilicet: an ante vel post notitiam ejus, et an ad illam vel illius usum requiratur acceptatio; item an extinguatur per primum usum ejus; item an liceat illa uti extra territorium concedentis. Sed hæc et similes quæstiones tractabuntur commodius de privilegiis; nam communem habent doctrinam.

CAPUT XXI.

QUIBUS MODIS POSSIT ESSE NULLA SEU INVALIDA DISPENSATIO.

1. *Triplex defectus quibus dispensatio redditur invalida.*—Ex dictis in superioribus capitulis sumi potest alia divisio dispensationis; quædam enim esse potest valida et justa, alia valida, licet injusta; tertia nulla, seu invalida, quam non oportet distinguere in licitam vel illicitam, quia dispensatio invalida semper etiam illicita est, per se loquendo, quia conti-